

Dél-Szlovákia gazdasága a husáki időszak alatt

Horbulák Zsolt

**Pozsonyi Közgazdaságtudományi Egyetem Nemzetgazdasági Kar,
Pozsony**

1. Bevezető

Az 1968-as prágai tavasz Csehszlovákia szocialista időszakának történetét két szinte azonos hosszúságú korszakra bontja. Az első periódus kezdetét, amely egyben a csehszlovákiai szocializmus kezdete is, a marxista történetírás által győzelmes februárnak nevezett politikai eseménytől szokás számolni, amikor 1948. február 25-én Csehszlovákia Kommunista Pártja mintegy puccszerűen magához ragadta a hatalmat. A második korszak, illetve a szocializmus végét szintén egy pontosan meghatározható történéshez, a bársonyos forradalom kitöréséhez, pontosabban a prágai tüntetések kezdetéhez, 1989. november 17-hez lehet kötni.

Ezt a mintegy egy emberöltőnyi hosszúságú időszakot azonban többféle szempontból is lehet periodizálni. Politikai szempontból Csehszlovákia esetében jelentős mérföldkő volt az 1960-as esztendő, amikor az ország hivatalos nevébe belekerült a „szocialista” jelező. Nem kisebb jelentőséggel bírt az sem, hogy ekkor került sor a korszak legjelentősebb közigazgatási átalakítására, amelynek jellemzője a központosítás volt. A másik jelentős belpolitikai változásra 1969. január 1-én került sor, amikor a Cseh és a Szlovák Szocialista Köztársaságok államjogilag egyenlő szintre kerültek.

A cseh és a szlovák gazdaságtörténészek is megalkottak egy periodizációt. A csehszlovák gazdaság átalakításának szakaszait legátfogóbban Zdislav Šulc (1998: 7)³⁶ neves cseh gazdaságtörténész, a csehszlovák reformfolyamatok egyik aktív résztvevője határozta meg. Ő két fő, és ezeken belül három, illetve négy alperidódust határozott meg, melynek utolsó szakasza a normalizáció húsz esztendeje (1969–1989) volt.

Nyilvánvaló, hogy a normalizáció vagy husáki időszak Csehszlovákia szempontjából egy jól elkülöníthető és sajátos periódus, amely érdemes arra, hogy önálló elemzés tárgya legyen.

A múltból örökölt történelmi-társadalmi-gazdasági különbségek a szocialista országokban idővel különféle fejlődést eredményeztek, amelyek alapján Andrew C. Janos (2003: 279) Magyarország 1968 és 1989 között évtizedeit a „puhavonalas liberalizmus és színlelt behódolás”, Csehszlovákiáéit pedig a „keményvonalas konzervatizmus” és a Szovjetunióval való „szolidaritás” korszakaként jellemezte. Az első csoportba sorolta még Lengyelországot, a másikba Bulgáriát és az NDK-t.

Az erősebb csehszlovák gazdaság a keleti blokk többi országához képest könnyebben viselte a szovjet típusú gazdaságpolitika káros következményeit, és a cseh és szlovák nép nagyobb hajlandóságot mutatott a szocialista társadalom kiépítésre és fenntartására, mint más országok lakossága, illetve a legkevesbé lázadt a rendszer ellen. Ennek az okai a következő voltak (Horbulák 2017: 28–41):

³⁶ Zdislav Šulc (1926), 1947 és 1969 között újságíró majd a Csehszlovák Tudományos Akadémia Gazdaságtudományi Intézetének munkatársa. Ezután nyolc évig egy gumiabroncs gyártó vállalat alkalmazottja. A Charta 77 egyik aláírója. A normalizáció idején szamizdatban publikál. 1992-ben habilitál és egyetemi oktatóként számos könyvet ad közre.

A cseh ipari potenciál és gazdasági fejlettség – a 18. és 19. század örökségeként Csehszlovákia nyugati része jelentős ipari potenciállal rendelkezett. A kommunista ideológia nehézipari beruházásokat erőtető gazdasági koncepciója a szocialista blokkon belül leginkább ezért tudott Csehszlovákiában eredményesen megvalósulni.

A CSKP útja a hatalomhoz – a csehszlovák társadalom átalakítása közvetlenül a második világháború után kezdődött el. Az ország úgy vált a német agresszió áldozatává, hogy a polgári politikai pártok és nyugat-európai nagyhatalmak passzívan figyelték az események alakulását, miközben éppen a Szovjetunió volt az, amely fegyveres segítséget ígért az országnak. Ezt a hatalmas morális erőt a párt a háború után azonnal kamatoztatni tudta.

A közélet és politika háború alatti balratolódása – az 1929-33-as válság alatt a csehszlovák gazdaság nagyon sokat szenvedett, és a háború kitöréséig sem tudott talpra állni. Ez az esemény alapvetően megrengette az emberek kapitalizmusba vetett hitét.

A csehszlovák államosítás véghezvitelének okai – a termelőeszközök állami vagy közösségi tulajdonba való vétele valamennyi szocialista országban végbement, ám a csehszlovák specifikum az volt, hogy ez egy két nem szláv etnikum, a németek és a magyarok ellen irányult.

A cseh és szlovák nemzeti ideológia, orosz történelmi kapcsolatok – a szocializmus csehszlovákiai meghonosításában sokat számított az is, honnan érkezett ez az eszmerendszer. Csehszlovákia szláv ország volt, amelyet nemzetállami keretekben szervezték. Ennek gyökerei a 19. század második felébe nyúlnak vissza, amikor a cseh, de még inkább a szlovák értelmiségi körök vezéreszméje az össz-szláv testvériség gondolata volt.

Csehszlovákia a szocialista blokk legfejlettebb államai közé tartozott. Berend T. Iván kiemeli (1999: 259), hogy a keleti blokkon belül a családok életszínvonala az NDK-n kívül itt volt a legmagasabb. Első sorban a zöldség- és gyümölcs ellátás volt megfelelő, és a többi országhoz viszonyítva nem volt sorban állás. A családi költségvetésben az élelmiszerekre fordított összeg itt volt a legalacsonyabb, fele-harmada az összkidadásoknak. Emellett megugrott a tartós fogyasztási cikkek vásárlása is. Andrew C. Janos (2003: 326) még hozzáteszi, hogy a rendszerrel szembeni ellenállást jelentősen csökkentette, hogy Csehszlovákia a 60-as évek közepéig, amikortól aztán az NDK megelőzte, egy kelet-európai fogyasztói paradicsom volt. Janos felhívja a figyelmet arra is, hogy az 1953-as pilseni zavargásokat leszámítva, Lengyelországgal és Magyarországgal ellentétben, nyugalom honolt.

A csehszlovák politikai stabilitás mögött jelentős szerepet játszott az erős gazdaság, az erős ipar. A többi szocialista országhoz képest Csehszlovákiában többen voltak alkalmazva ebben az ágazatban:

	1960	1970	1975	1980	1985
Bulgária	27,1	38,8	41,5	43,2	45,6
Csehszlovákia	46,0	47,3	48,3	47,6	47,0
Magyarország	34,0	43,2	43,8	41,4	38,5
NDK	48,3	49,6	50,9	50,9	50,3
Lengyelország	32,4	37,6	40,7	38,9	37,7
Románia	20,0	30,8	38,7	43,8	44,5
Szovjetunió	32,4	37,9	38,2	38,5	38,3

1. sz. táblázat: Az iparban és az építőiparban foglalkoztatottak aránya [%]
 (Forrás: Průcha, V.–Urban, L. et al. 1970: 304)

Az ipar Csehszlovákia életében mindig fontos szerepet játszott. Az elemzett korszakban íródott valamennyi könyv és tanulmány kiemeli, hogy Csehszlovákia egy fejlett iparú ország volt. Ez első sorban az ország nyugati felére volt érvényes, ami jelentős részben az Osztrák-Magyar

Monarchia öröksége volt (Häufler 1984: 141, 143). Az 1980-as évek elején Csehszlovákia az egy főre jutó ipari termelésben és a kivitelben a világon a 7. helyen állt, gépipari termelésben pedig egyenesen az 1. és 3. hely körül mozgott. Az első esetben a világtermelés 1, a másodikban 2%-át állította elő. Abszolút számokat tekintve a szintén kiemelkedő 12., illetve 15. pozíció környékén állt (Häufler 1984: 158). Talán nem mellékes megjegyezni, hogy 1931-től Csehszlovákia a legnagyobb fegyverexportőrök közé tartozott. A fegyvergyártás bővülése később veszített az üteméből, de 1970 és 1989 között is évi átlagban a termelés 7-10%-át szállították külföldre (Mesároč 1996: 207). A kibocsátás országrészenkénti megoszlása 1980-ban 47,7% versus 52,6% volt Szlovákia javára, 1990-ben 55,1, illetve 44,9% immár Csehország javára (Mesároč 1996: 212).

Szlovákia gazdaságát az országos átlaghoz mérten a korszakban hasonlóan jól értékelték. „Az SZSZK³⁷ gazdasága a Csehszlovák Szocialista Köztársaság egységes nemzetgazdaságának a része magasan fejlett iparával és nemkülönben fejlett mezőgazdaságával...” (Vladár 1987: 478). 1983-ban a Szlovák Szocialista Köztársaság a Csehszlovák Szocialista Köztársaság területének 38,3, lakosságának 32,9, bruttó ipari termelésének pedig 29%-át tette ki, illetve adta. A tárgyalt időszakban Szlovákián belül a gazdaságilag aktív lakosság 33,8%-a dolgozott az iparban, és a szektor az ország nemzeti össztermékének a 61,8%-át állította elő. Az építőipar hasonló számai 9,7, illetve 12,8% voltak. A legfontosabb ágazatok a gépgyártás, kohászat, vegyipar és az élelmiszeripar volt (Vladár 1987: 478). Mindezek mellett Szlovákia ipari termelésének növekedése üteme gyorsabb volt a nyugati országrész növekedési üteménél. Amíg Csehország ipari termelése 1983-ban az 1970-es érték 170%-át tette ki, addig a szlovák mutató elérte a 213%-ot (Häufler 1984: 504). Ez azt is jelentette, hogy Szlovákia részaránya az ország ipari termelésében folyamatosan nőtt. 1945-ben még csak 8,2, 1960-ban 18,6, 1970-ben már 24, 1985-re viszont egészen 30%-ra emelkedett (Mládek 1990: 45-46). A pontos képhez azonban az is hozzátartozik, hogy egész Csehszlovákia viszonylatában a 80-as évek második felében az ipari kibocsátásnál már csökkenés volt tapasztalható. 1980-ban az ipar a nemzeti össztermék 63,5 %-át adta, 1989-ben ez az érték már 58,3 %-ra esett vissza (Székely 2003: 292).

A leírtakhoz hozzá kell tenni, hogy a cseh és szlovák országrész között Csehszlovákia egész fennállása alatt aszimmetrikus viszonyok uralkodtak. Az első köztársaság alatt a „cseh ipar komplementer gazdaság lett a szlovák”, de a szocialista iparfejlesztés korszaka idején is monokultúrás szerkezet jött létre (Mezei 2008: 56). Szlovákia iparosodási folyamatát Csehszlovákián belül a szlovák gazdaságtörténetesek is – bizonyos fenntartásokkal – de pozitívan értékelik. Miroslav Londák véleménye alapján (2007: 47) „Szlovákia az 1948 februárja után eltelt húsz év alatt, alapvetően mezőgazdasági jellegű vidékből Csehszlovákia ipari-agrár régiójává vált. Ezen időszak alatt a cseh országrészekhez viszonyított lemaradása csökkent, ellenben a gazdasági növekedés dinamikája nem volt olyan mértékű, hogy enyhítse az abszolút különbséget olyan lényeges mutatók tekintetében, mint az egy főre eső nemzeti jövedelem vagy mint a lakosság ellátottsága alapvető gyártási tényezőkkel.”

2. Módszertan

A tanulmányban Dél-Szlovákia ipari fejlettségét elemzem az 1969 és 1989 közötti időszakban. A kutatott időszak meghatározása után a definiáltam a vizsgált földrajzi területet, pontosabban azt, mit értek Dél-Szlovákia alatt.

Szlovákia déli régiója sohasem alkotott önálló közigazgatási egységet, és határait semmikor sem jelölték ki. A régiót úgy lehet meghatározni, hogy egy hosszú sáv, amely Szlovákia nyugati határának a végétől annak keleti határáig húzódik. Pontos számot legfeljebb

³⁷ Szlovák Szocialista Köztársaság

déli határvonala esetében lehet mondani. Szlovákia Magyarországgal 654,8 km hosszan határos, északon mintegy 10 és 80 km-nyire távolodik el a déli határtól. Földrajzilag a régió különböző vidékekből tevődik össze. Nyugati felén és keleti végén alföld, középső részén dombos, hegyes vidék. Többek között ez a tény is hatással van arra, hogy a régió gazdasága is sokrétű, egyszerre van nagy jelentősége a mezőgazdaságnak, az iparnak és a bányászatnak. A legfontosabb tényező, amely ezt a régiót összeköti és egy önálló arculatot ad neki az az, hogy lakosságának jelentős része magyar. Tény azonban az, hogy Csehszlovákia létezése alatt a régió sohasem képezett valamilyen önálló közigazgatási egységet.

A leírtakból kiderül, hogy Dél-Szlovákia meghatározása, földrajzi behatárolása nem egyszerű feladat. Én a következő szempontokat mutatom be, illetve ajánlom megfontolásra:

- Az alsóbb szintű közigazgatási egységekből – járásokból – való kiindulás: Pozsony vidéki,³⁸ Dunaszerdahelyi, Galántai, Komáromi, Érsekújvári, Nyitrai, Lévai, Nagykürtösi, Losonci, Rimaszombati, Rozsnyói, Kassa vidéki, Töketerebes járások, illetve két ide sorolható még Pozsony és Kassa városa.
- Azok a települések, „ahol magyarok élnek”.
- Népszámlálási módszer: valamennyi település, amelyben a nemzetiségi lakosság aránya meghaladja az abszolút többséget.
- Az első bécsi döntéssel (1938 ősze) kijelölt határvonal, amikor 11 927 km²-nyi terület lett 1 062 022 lakossal újra Magyarország része.
- Természetes történelmi régiók: Csallóköz, Mátyusföld, Zoboralja, Törzsökerdő, Ipolymente vagy Nógrád, Gömör és Bodrogszék.
- Van olyan szlovák történelmi vélemény, amely szerint Dél-Szlovákia csak egy fiktív terület, „egy régió, melyet két nacionalizmus hozott létre”. Ezen nézet szerint „Dél-Szlovákiát nem lehet azonosítani semmilyen területi jogi alakulattal, amelyet az állam funkcionális kritériumok által határolt volna körül. Ugyancsak nem egy jellemző történelmi fejlődés eredményeként létrejött terület, amelyet kulturális, nyelvi, szülőföldi vagy természeti specifikumok, vagy egy bizonyos területhez való tartozás érzése jellemeznének” (Mannová 2011: 26).

A tanulmányban a közigazgatási felosztásból kiindulva Dél-Szlovákia alatt Szlovákia 13 járását továbbá két nagyvárosát értem, pontosabban ennek a tizenöt szomszédos, de különálló területi egység összegét, összességét. Az elemzésbe minden esetben belevontam Pozsony és Kassa városát is. Ennek a két településnek arányait tekintve már abban az időben is nagyon alacsony száma magyar lakosa volt, de abszolút számokat nézve még mindig sok magyar élt ott. E két városban voltak magyar tannyelvű általános és középiskolák, vagy legalább rendelkeztek magyar osztállyal, köztük volt egy-egy gimnázium is. Mindkét város a magyarság regionális központja volt, ahol sok alulról szerveződő kulturális-társadalmi szervezet működött, és felsőoktatási intézményeikben nagy számú magyar fiatal is tanult. Pozsonynak és Kassának a magyarság szempontjából komoly gazdasági jelentőségük is volt, mivel nagyon sokan ingáztak naponta, hetente munkavállalás céljából.

Dél-Szlovákia járásainak kiterjedése és demográfiai viszonyai 1968 és 1989 között a következőképpen alakultak:

³⁸ A Pozsonyi és Kassai járások hivatalos megnevezése Pozsony vidék, illetve Kassa vidék.

járás/város	1970		1979	1989	
	kiterjedés [km ²]	lakosok száma 1970. dec. 1-én	lakosok száma 1979. dec. 31-én	kiterjedés [km ²]	lakosok száma 1989. jún. 30-án
Pozsony	191	283 539	374 860	368	438 065
Pozsony vidéki	1 416	155 268	144 979	1 240	146 354
Dunaszerdahelyi	1 078	94 575	104 237	1 075	109 862
Galántai	983	134 196	141 904	984	145 485
Komáromi	1 100	108 078	109 715	1 100	110 226
Érsekújvári	1 347	148 590	153 164	1 347	154 819
Nyitrai	1 443	194 276	202 825	1 442	211 230
Lévai	1 551	120 285	123 465	1 551	122 101
Nagykürtösi	872	44 796	45 387	847	47 585
Losonci	1 519	94 654	95 766	1 304	96 747
Rimaszombat	1 815	98 044	98 661	1 823	99 373
Rozsnyói	1 619	81 337	85 120	1 620	86 335
Kassa	176	145 027	200 943	243	234 071
Kassa vidéki	1 518	101 030	97 809	1 534	99 165
Töketerebes	1 375	114 466	116 590	1 320	119 374
összesen	17 666	1 918 161	2 095 425	17 798	2 220 792
Szlovákia együtt	49 013	4 542 092	4 962 888	49 035	5 275 479

2. sz. táblázat: Dél-Szlovákia járásainak és két nagyvárosának legfontosabb adatai

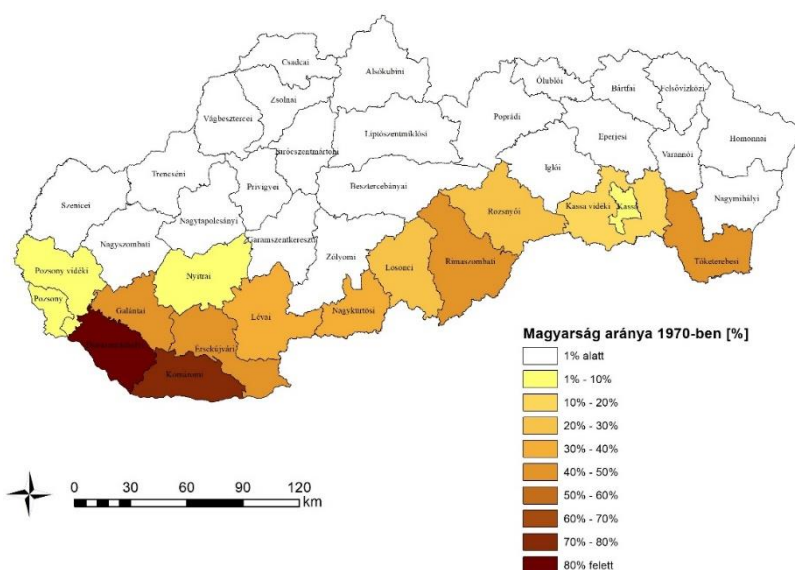
(Forrás: 1970: Ekonomický vývoj 1970. ČSSR, ČSR, SSR, kraje, okresy 1971: 161, 168, 186, 204; 1979: Ekonomický vývoj 1979. ČSSR, ČSR, SSR, kraje, okresy 1980: 131, 135, 149, 163; 1989: Československo 1989 v číslech. Kraje a okresy 1990: 129, 133, 144, 155)

A 2. sz. táblázatból kiolvasható, hogy az elemzett terület a normalizáció idején végbement kisebb közigazgatási módosításoknak köszönhetően³⁹ némileg változott. 1968-ban a járások összkiterjedése az ország területének a 36,04%-át tették ki, ez az arány 1989-re 36,29%-ra nőtt. A korszak gyors demográfia bővülésének köszönhetően a déli régió lakosság létszáma 302 631 fővel emelkedett. A normalizációs időszak elején a régióban Szlovákia lakosságának 42,23%-a élt, ez az aránya a szocializmus végén gyakorlatilag azonos maradt, 42,11%-ot tett ki.

Ki lehet jelteni, hogy az elemzett régió az akkor szlovák közigazgatás alapján mind területét, mind pedig a lakosság számát illetően hozzá mérhető volt egy kerülethez, amelyből akkoriban Pozsonyon kívül három volt. A déli régió súlyát azonban nagyban növelte, hogy földrajzilag Pozsony is hozzá tartozott.

Ami a magyarság demográfiai helyzetét illeti, az 1970-es és 1980-as években a létszáma 552 006 főről 567 962 főre emelkedett. Ez a növekedés lényegesen elmaradt a többségi nemzet számának a gyarapodástól, ezért a nemzetiségi arányokat tekintve már csökkenés volt tapasztalható. Az 1. sz. ábra a járások magyar lakosságának az arányát vizuálisan ábrázolja:

³⁹ Az időszakban 1968-ban, 1969-ben és 1972-ben került sor közigazgatásai változásra: 1968-ban más járások szétbontásával négy új járást, a Nagykürtösit, Ólublót, Felsővízközit és Varannóit hozták létre. 1969-ben a fővárost, Pozsonyt, kerületi szintre emelték. Végül Pozsony város (kerület) területét megnövelték néhány, köztük több jelentős magyar lakossággal rendelkező faluval. Kisebber intermezzóként 1969. július 1-e és 1971. január 1-e között decentralizációs törekvések keretében megszüntették a kerületek, de a politikai megmerevedés következtében ettől gyorsan elálltak.

1. sz. ábra: Szlovákia magyar nemzetiségű lakosainak eloszlása a járások alapján 1970-ben
 (Forrás: Gyurgyík 1994: 96)

A tanulmányban arra keresek választ, hogy Dél-Szlovákiában, azaz Szlovákia magyarok lakta régiója, pontosabban a fentebb meghatározott területen milyen szerepet játszott az ipar, milyen súllyal szerepelt a régió gazdaságában, illetve a régiónak a milyen súlya volt az ország iparában. Ezt az iparban dolgozók arányán keresztül vizsgálom. Két év statisztikai adatait elemzem, az 1969-est és az 1989-est. Az első esztendőre azért esett a választás, mert az év a korszak kezdetének számít, 1989 pedig a rendszer utolsó éve volt, 1990-ben már jelentős társadalmi gazdasági változások mentek végbe.

2. Dél-Szlovákia ipari a husáki korszakban statisztikai adatok alapján

Az 1970-es évekre a Csehszlovák Szocialista Köztársaság gazdaságának a térbeli szerkezete kialakult. Az 1950-es és 60-as években ipartelepítési akciói során számos nagyvállalatot hoztak létre Szlovákiában, amelyek között a legfontosabb az 1960-ban alapított kassai székhelyű Kelet-szlovákiai Vasmű. Országos jelentőségű üzem volt még a 1958-ban létrehozott vágsellyei vegyi üzem, amely akkor még a pozsonyi J. Dimitrov Vegyi Művek részlege volt. Jelentős vállalat volt még a komáromi Steiner Gábor hajógyár is. Ezenkívül a régió járási székhelyei, mindenekelőtt Érsekújvár, Léva, Nyitra vagy Rimaszombat, regionális ipari központnak számított. Valamilyen ipar üzem a vidék valamennyi járásában volt. A régió jellemző ágazata az élelmiszeripar, a mezőgazdasági termékek feldolgozása volt; a vidék sok volt a malom, a cukor- és a konzervgyár. Arra is rá kell mutatni, hogy a régió városaiban több helyen volt gépgyártás, a szektor konszernekben összpontosított gyárainak ezen a vidéken is voltak részlegei. Pozsony és Kassa varosa országos jelentőségű kapacitásokkal rendelkezett. A normalizáció első évében a következő adatokkal találkozunk:

járás/város	abszolút [fő]	az iparban dolgozók száma és aránya [%]			
		a déli régió arányában	az országos arányában	Pozsony és Kassa nélkül	a lakosság arányában
Pozsony	58 553	27,28	9,75	-	20,26
Pozsony vidéki	9 027	4,21	1,50	7,52	5,82
Dunaszerdahelyi	3 347	1,56	0,56	2,79	3,52
Galántai	14 215	6,62	2,37	11,85	10,61
Komáromi	7 531	3,51	1,25	6,28	6,97
Érsekújvári	12 989	6,05	2,16	10,83	8,78
Nyitrai	18 247	8,50	3,04	15,21	9,41
Lévai	6 636	3,09	1,11	5,53	5,44
Nagykürtösi	2 259	1,05	0,38	1,88	4,91
Losonci	15 933	7,42	2,65	13,28	16,77
Rimaszombati	7 698	3,59	1,28	6,42	7,94
Rozsnyói	11 759	5,48	1,96	9,80	14,34
Kassa	36 110	16,82	6,02	-	25,61
Kassa vidéki	4 206	1,96	0,70	3,51	4,21
Tóketerebesi	6 129	2,86	1,02	5,11	5,52
összesen	214 639	100,00	35,76	100,00	11,20
országosan	600 173	-	100,00	-	13,25

3. sz. táblázat: Az iparban dolgozók száma és aránya Dél-Szlovákiában, 1969
 (Forrás: Ekonomický vývoj 1970 ČSSR, ČSR, SSR 1970: 18, 122, 134, 146 alapján saját szerkesztés)

1969-ben a Szlovák Szocialista Köztársaságban 600 173 ezer embert alkalmaztak az iparban, a vizsgált területen 214 639-en találtak a szektorban megélhetést, ami az ágazati foglalkoztatottak 35,76%-át jelentette. Ez azt jelenti, hogy arányuk megfelelt a régió országon belüli arányának. Látni kell azonban azt, hogy jelentős regionális különbségek voltak tapasztalhatók. Az abszolút számokat figyelembe véve a husáki időszak elején a főváros és Kassa különleges helyzetben voltak, az országos viszonylatban is sokan dolgoztak az iparban. Azt természetesen igaz, hogy a szövetségi állam nyugati fele volt az iparosodottabb olyan központokkal, mint Prága, Brünn, Ostrava és Pilsen.

A két nagyváros mellett a régió harmadik ipari központja Nyitra volt. Ennek természetesen objektív okai voltak, a városnak kétszer-háromszor több lakosa volt, mint egy átlagos járási székhelynek, és csupán az 1960-96 közigazgatási felosztás idején nem volt megyeszékhelyi (kerületi székhelyi) státusa. A Galántai járás magas helyezési a Duslo vágsellyei vegyigárnak köszönhető. Magasan iparosodott volt még az Érsekújvári járás is, amelyben három, aránylag iparosodott három város – Párkány, Érsekújvár – volt.

1969-ben a déli régió keleti felének legiparosodottabb járása a szektorban foglalkoztatottak számának alapján Kassa város után a Losonci járás volt. A székvárosában többek között nehézgépgyár, bútór-, élelmiszer-, építőanyag- valamint textilgyár működött. Iparilag kevésbé fejlettebb járások voltak nyugaton (Dunaszerdahelyi) és keleten is (Nagykürtösi, Kassa vidéki), bárkétségtelen, hogy a kelet fejletlenebb volt.

Némileg más képet kapunk, ha abszolút számok helyett a relatív számokat vesszük figyelembe, hogy a lakosság hány százalékát foglalkoztatták az iparban. Az ebből a szempontból összeállított sorrendben már Kassa vezet több mint 25%-kal, mintegy 5%-kal előzi meg Pozsonyt. Ebben a rangsorban a Losonci járás már dobogós. A Rozsnyói járás negyedik helye szintén meglepő, talán kevésbé a Galántai járás ötödik helye, még mindig 10%-ot meghaladó arányával. Az természetesen tény, hogy e mögött az arányszámok mögött

általában az alacsony lakosság számot kell keresni. Ebből nézőpontból nézve a legrosszabb pozícióban a Dunaszerdahelyi járás van. A helyezése kétértelmű. Egyrészt negatív, hiszen az ipar jelenléte – a szocializmus idején még inkább – a fejlettség jelképe volt, másrészt ez a vidék mezőgazdaság tevékenységre kiválóan alkalmas, mi több, jelentős ivóvízkészletekkel rendelkezik, így az ipar hiánya inkább hasznosnak mondható.

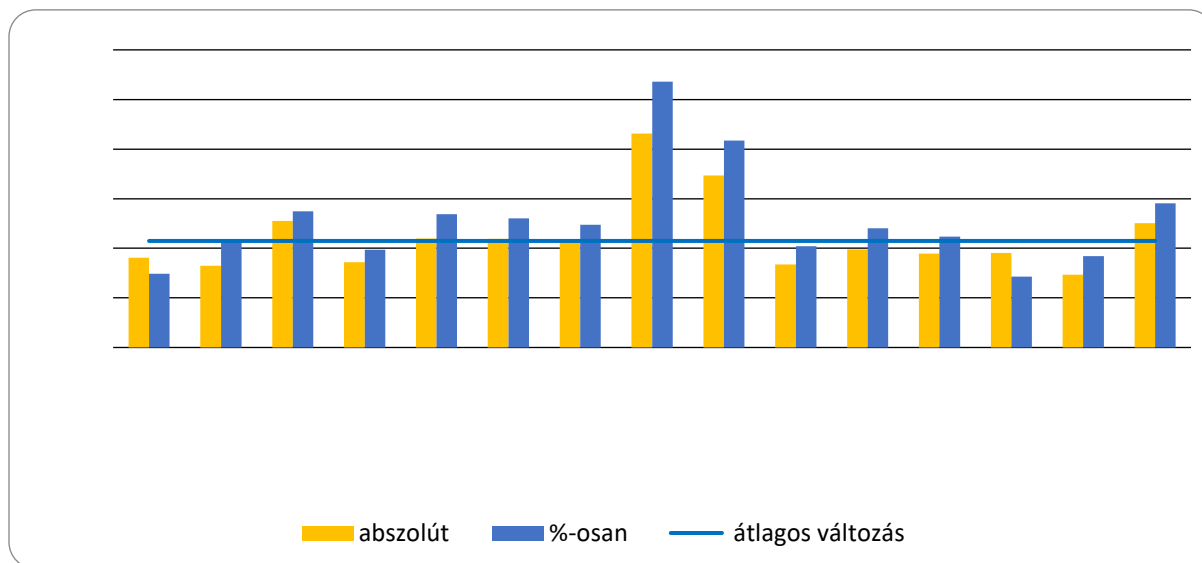
A következő táblázat a húsz évvel későbbi állapotok mutatja. Pozsony, Kassa és Nyitra pozíciója természetesen nem változott, bár a két nagyváros relatív szerepe csökkent. Ebből következően nőtt a több járás súlya. Arra szintén rá kell mutatni, hogy a korábban meglévő nagyságrendi különbségek megmaradtak, bár kétségtelenül csökkentek. Érdekes, hogy Kassa árnyékában a járása (Kassa vidék) nem tudott felzárkózni.

járás/város	abszolút [fő]	az iparban dolgozók száma [%]			
		a déli régió arányában	az országos arányában	Pozsony és Kassa nélkül	a lakosság arányában
Pozsony	66 023	24,71	8,94	-	15,07
Pozsony vidéki	9 261	3,47	1,25	5,85	6,33
Dunaszerdahelyi	5 311	1,99	0,72	3,35	4,83
Galántai	15 199	5,69	2,06	9,60	10,45
Komáromi	10 327	3,86	1,40	6,52	9,37
Érsekújvári	17 704	6,63	2,40	11,18	11,44
Nyitrai	24 605	9,21	3,33	15,53	11,65
Lévai	17 804	6,66	2,41	11,24	14,58
Nagykürtösi	4 873	1,82	0,66	3,08	10,24
Losonci	16 570	6,20	2,24	10,46	17,13
Rimaszombati	9 485	3,55	1,28	5,99	9,54
Rozsnyói	13 835	5,18	1,87	8,74	16,02
Kassa	42 801	16,02	5,80	-	18,29
Kassa vidéki	3 843	1,44	0,52	2,43	3,88
Tőketerebesi	9 568	3,58	1,30	6,04	8,02
összesen	267 209	100,00	36,19	100,00	12,03
országosan	738 351	-	100,00	-	15,07

4. sz. táblázat: Az iparban dolgozók száma és aránya Dél-Szlovákiában, 1989
 (Forrás: Československo 1989 v číslech. Kraje a okresy 1990: 129, 134, 145, 156)

Összességében a lakosság arányát számba véve a kiegyenlítődés látható, de szembeötlő a két nagyváros agglomerációjának a lemaradása is.

A két évtizedben lejátszódott folyamatokat a 2. ábra foglalja össze. Rajta az látható, hogy a mennyit változott az iparban foglalkoztatottak aránya a lakosságon belül a 15 közigazgatási egységben, illetve, hogy ez a változás milyen mértékű volt.

2. sz. ábra: Az iparban foglalkoztatottak arányának a változás 1969 és 1969 között
 (Forrás: saját szerkesztés a 3. és 4. sz. táblázat alapján)

Az ábra arra mutat rá, hogy a szocializmus második szakaszában végbement valamilyen szintű iparosodás a déli régióban, illetve az elmaradottabb járások általában képesek voltak felzárkózni. A Nagykürtösi járás eredményessége az alacsony bázisnak köszönhető. A magyarok által lakott országrészben leginkább a Lévai járás volt az eredményes. A nyugati rész, a tömbmagyarság vidéki inkább a nyertesek közé tartozott. Csupán a Galántai járás maradt el az átlagtól, de abszolút növekedésre ott is sor került. Keleten a kép vegyesebb, de átlagon felül foglalkoztatási bővülés ott is több helyen volt tapasztalható.

Összefoglalás

A normalizációs időszak kezdetén Csehszlovákia gazdasága növekedett, majd az 1970-es évek közepén ennek üteme visszaesett. Később az enyhe bővülés megmaradt, az aránylag fejlett csehszlovák termékekre még volt kereslet. A gazdasági bővülést az is szolgálta, hogy a husáki rendszer a jóléti intézkedések szélesítésével próbálta megőrizni hatalmát. Szlovákia gazdaságát az is szolgálta, hogy ebben az időszakban is érvényben maradt az az általános elv, miszerint a keleti országrészt fel kell zárkóztatni a nyugati országrész szintjére. Ennek a gazdaságpolitikának Szlovákia valamennyi régiója a haszonélvezője volt. Látható azonban az, hogy a deklarált céllal ellentétben nem mindenütt volt arányos bővülés, az növekedési ütemek között jelentős különbségek voltak. A nyugat és a kelet közti fejlettségbeli különbségek már ebben az időszakban is megmutakoztak, amelyek aztán a rendszerváltozás után mutatkoztak meg élesen.

Irodalom

- Berend T. I. 1999. *Terelőúton*. Budapest: Vince Kiadó.
- Československo 1989 v číslech. Kraje a okresy. 1990. Praha: Federální statistický úřad, Český statistický úřad, Slovenský štatistický úrad.
- Ekonomický vývoj 1970. ČSSR, ČSR, SSR, kraje, okresy. 1971. Praha: Federální statistický úřad, Český statistický úřad, Slovenský štatistický úrad.
- Ekonomický vývoj 1979. ČSSR, ČSR, SSR, kraje, okresy. 1980. Praha: Federální statistický úřad, Český statistický úřad, Slovenský štatistický úrad.
- Gyurgyík L. 1994. *Magyar mérleg*. Pozsony: Kalligram.
- Häufner, V. 1984. *Ekonomická geografie Československa*. Praha: Academia.
- Horbulák Zs. 2017. *Reform és visszarendeződés. A CSKP a magyar gazdasági reformokról 1968-tól a rendszerváltásig*. Győr: Széchenyi István Egyetem, Regionális és Gazdaságtudományi Doktori Iskola, Doktori (PhD) értekezés.
- Janos, A. C. 2003. *Haladás, hanyatlás, hegemonia Kelet-Közép-Európában*. Szekszárd: Helikon.
- Londák, M. 2007. *Rok 1968 a ekonomická realita Slovenska*. Bratislava: Prodama.
- Mannová, E. 2011. Dél-Szlovákia mint képzelt terület. In: Vajda B. (szerk.): *Állam és identitás – Komárno/Komárom*. Monographiae Comaromienses 3. Selye János Egyetem Tanárképző Kara, Komárom, 7–30.
- Mesároš, O. 1996. Vývoj zbrojního průmyslu. *Acta Oeconomica Pragensia. Hospodářský sociální vývoj Československa (1945-1992)* 3: 201–216.
- Mezei I. 2008. *A magyar-szlovák határ menti kapcsolatok esélyei*. Budapest–Pécs: Dialóg Campus.
- Mládek, J. 1990. *Tritoriálne priemyselné útvary SSR*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislava.
- Průcha, V.–Urban, L. et al. 1989. *Hospodářsky vývoj evropských zemí RVHP po roce 1970*. Praha: Nakladatelství Svoboda.
- Székely, V. 2006. Regionálne rozdiely vo vývoji priemyslu na Slovensku po roku 1989. In *Regionálna diferenciácia Slovenska v podkladových štúdiách: subtéma 2. Analýza kontextu a dopadov transformačných systémových zmien (po r. 1989) na regionálne disponibility*. Dimenzia hospodárska. Bratislava: Sociologický ústav SAV, 292–305.
- Šulc, Z. 1996. *Stručné dějiny reform v Československu (České republice) 1945-1995*. Brno: Doplněk.
- Vladár, J. (főszerk.) 1987. *Malá encyklopédia Slovenska*. Bratislava: Veda.